การวิเคราะห์ศักยภาพด้านการบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา

Management Potential Analysis of Organic Rice Farmers Group in Chun District, Phayao Province

อัญชลี ปัญญากวาว ภาณุพันธุ์ ประภาติกุล* สุรพล เศรษฐบุตร และ วรทัศน์ อินทรัคคัมพร
Unchalee Punyakwao Panuphan Prapatigul* Suraphol Sreshthaputra and Wallratat Intaruccomporn

สาขาส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท ภาควิชาพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
Division of Agricultural Extension and Rural Development, Department of Agricultural Economy and Development, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University, Muang, Chiang Mai, 50200
* Corresponding author: panuphan69@gmail.com

(Received: 8 July 2022; Revised: 5 September 2022; Accepted: 27 September 2022)

Abstract

This research aimed to analyze the management potential of organic rice farmers group in Chun District, Phayao Province which is mixed research. The sample consisted of 191 organic rice farmers, which were calculated using Taro Yamane's formula at an acceptable tolerance of 0.05. Data were collected using a simple random sampling method through a confidential interview schedule at 0.99 and using a group discussion for representatives of farmers' groups and in-depth interviews with representatives of government officials involved in the area. Data were analyzed by using descriptive statistics together with the SWOT Analysis technique. The results of the study revealed that the farmer group's strength was having a clear management structure. Creating value savings for members and using a marketing strategy to lead the production. Weaknesses were that most of the board lacks knowledge of group management. And some farmers' organic rice production has not been certified for organic rice standards. Opportunity found that Phayao province has set a strategy for Chun district to be the source of organic rice production for export. as well as the demand for organic rice among both domestic and international consumers tends to increase continuously and threat was that the government's organic rice promotion policy is not clear and continuous. Therefore, relevant agencies should focus on the development of agricultural groups by emphasizing the development of management knowledge. And focus on group processes to allow members to learn together in production and marketing as well as pushing new generations of farmers into the agricultural sector along with developing the potential of organic rice production and marketing at the same time.

Keywords: Farmers group, organic rice, management potential

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ จำนวน 191 ราย ซึ่งได้จากคำนวณโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 0.05 และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยวิธีการจับสลากรายชื่อ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีความเชื่อมั่นที่ 0.99 ร่วมกับการจัดสนทนากลุ่มตัวแทนกลุ่มเกษตรกร และการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาร่วมกับการใช้เทคนิค SWOT analysis ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรมีจุดแข็ง คือ การมีโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน มีการสร้างค่านิยมการออมทรัพย์ให้กับสมาชิก และมีการใช้กลยุทธ์ตลาดนำการผลิต จุดอ่อน คือ คณะกรรมการส่วนใหญ่ขาดความรู้ในการบริหารจัดกลุ่ม และผลผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรบางรายยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ โอกาส พบว่า จังหวัดพะเยากำหนดยุทธศาสตร์ให้อำเภอจุนเป็นแหล่งการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก ตลอดจนความต้องการข้าวอินทรีย์ของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และอุปสรรค คือ นโยบายส่งเสริมข้าวอินทรีย์ของภาครัฐไม่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการพัฒนากลุ่มเกษตรกรโดยเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และให้ความสำคัญกับกระบวนการกลุ่มเพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในด้านการผลิตและการตลาด ตลอดจนการผลักดันเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพด้านการผลิตและการตลาดข้าวอินทรีย์ไปพร้อมกัน

คำสำคัญ: กลุ่มเกษตรกร ข้าวอินทรีย์ ศักยภาพในการบริหารจัดการ

คำนำ

ประเทศไทยถือว่ามีศักยภาพในการผลิตข้าวอินทรีย์สูงมาก เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการผลิตข้าวอินทรีย์ส่งผลทำให้ประเทศไทยเริ่มมีการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ในปี พ.ศ. 2560 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โดยกำหนดให้การผลิตข้าวอินทรีย์เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ต่อปี (กรมการข้าว, 2562) ทำให้ในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ให้กับเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ แต่การผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรไทย ส่วนใหญ่ยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ซึ่งทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาและข้อจำกัดต่าง ๆ มากมาย และย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกรตามไปด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2559) ดังนั้น รัฐบาลจึงได้แก้ไขปัญหาและช่วยเหลือเกษตรกร โดยส่งเสริมเกษตรกรให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร ควบคู่กับการบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2560) อย่างไรก็ตามการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในประเทศไทยกลับพบว่า มีเกษตรกรบางกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จและสามารถพัฒนากลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการเพิ่มขึ้นของสมาชิก เงินทุน การผลิต และรายได้ของสมาชิก ในขณะเดียวกันก็ยังคงมีเกษตรกรอีกหลายกลุ่มที่ไม่ประสบผลสำเร็จ อันเนื่องมาจากต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงานของกลุ่ม (ลักษมี, 2555)

จังหวัดพะเยา ได้มีการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ตามนโยบายรัฐบาล ซึ่งมีการจัดทำยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดครอบคลุมทั้ง 9 อำเภอ โดยกำหนดให้อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เป็นแหล่งผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก โดยใช้การส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ในรูปแบบของการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกร และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันข้าวอินทรีย์ จำนวนทั้งสิ้น 11 กลุ่ม โดยมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 252 ราย ซึ่งจากการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนในปี พ.ศ. 2561 ของกรมส่งเสริมการเกษตร พบว่า มีกลุ่มเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จเพียง 3 กลุ่มเท่านั้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2561) ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่ยังไม่มีความเข้มแข็งมากพอที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นสาเหตุทำให้บางกลุ่มต้องยุติการดำเนินกิจกรรมไป (กิตติชัย, 2559) จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิเคราะห์

ศักยภาพด้านการบริหารจัดการกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพด้านการบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวจะนำไปใช้เป็นข้อมูล เพื่อการพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการในการพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ให้มีความเข้มแข็งต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix method) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เป็นหลักร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา จำนวนทั้งหมด 11 กลุ่ม ซึ่งมีสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น 252 ราย โดยมีกระบวนการในการดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยใช้วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมบางประการของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1967) ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 0.05 ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 191 ราย และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) ซึ่งเป็นการสุ่มที่สมาชิกทุกหน่วยของประชากรที่มีสภาพคล้ายคลึงกันและมีจำนวนไม่มาก แต่มีโอกาสอย่างเท่าเทียมกันและเป็นอิสระจากกันที่จะเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การจับสลากรายชื่อแบบไม่ใส่คืนเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างครบตามจำนวนที่คำนวณได้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.99 ตามวิธี Cronbach (1970) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2563 ถึงมีนาคม พ.ศ. 2564 และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อศึกษาวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค (SWOT analysis) ซึ่งจะทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน โดยใช้หลักการ McKinsey 7S และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกโดยใช้ PESTEL analysis เพื่อใช้เป็นขอบเขตสำหรับการวิเคราะห์ศักยภาพด้านบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่มีคุณสมบัติที่ใกล้เคียงกัน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ในการวิจัยขั้นตอนนี้ ได้แก่ ตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ทั้ง 11 กลุ่ม จำนวนรวมทั้งสิ้น 33 ราย ประกอบด้วย ประธานกลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ จำนวน 11 ราย และตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์กลุ่มละ 2 ราย รวมจำนวน 22 ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล แล้วพิจารณาข้อมูลตามวัตถุประสงค์และทำความเข้าใจกับความหมายของแต่ละประเด็น ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนในทุกมิติของการวิจัยในครั้งนี้

ผลการวิจัยและวิจารณ์

1) ข้อมูลลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมบางประการของเกษตรกร

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยเกษตรกรทั้งหมดมีอายุเฉลี่ย 57.05 ปี มีประสบการณ์ปลูกข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 9.46 ปี ในการปลูกข้าวอินทรีย์ปีการผลิต 2563/64 พบว่า มีการใช้แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.23 คน โดยมีพื้นที่ทำนาอินทรีย์เฉลี่ย 10.43 ไร่ ซึ่งเกษตรกรได้ผลผลิตข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 499.80 กิโลกรัมต่อไร่ โดยมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 2,060.98 บาทต่อไร่ และได้รับราคาจำหน่ายผลผลิตเฉลี่ย 14.32 บาทต่อกิโลกรัม ทำให้เกษตรกรมีรายได้สุทธิเฉลี่ย 5,435.63 บาทต่อไร่ ในขณะเดียวกันเกษตรกรก็มีภาระหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 235,283.02 บาท (Table 1)

Table 1 Basic personal characteristics some economic and social of organic rice farmers in Chun District Phayao Province

Basic personal characteristics, economy and some society	Organic rice farmers in Chun District (n=191)	
	Mean	SD
1. Age (year)	57.05	9.27
2. Household labor (person)	2.23	1.50
3. Organic rice cultivation experience (year)	9.46	8.99
4. Organic rice cultivation area (rai)	10.43	9.98
5. Average production cost (rai)	2,060.98	762.65
6. Organic rice production (Kg./rai)	499.80	42.33
7. Selling price (Baht/Kg.)	14.32	2.62
8. Net income from organic rice cultivation (Baht/Rai)	5,435.63	1,691.97
9. Total debt (Bath)	235,283.02	300,146.06

นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรจบการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 51.83 และมีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการผลิตข้าวอินทรีย์มาใช้ คิดเป็นร้อยละ 56.02 ซึ่งการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมมีไม่มากนักอาจเนื่องมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุมากจึงขาดความกระตือรือร้นในการใช้เทคโนโลยี จึงทำให้ทายาทเกษตรกรรุ่นใหม่เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มเกษตรกรมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Haeberle *et al*. (2009) รายงานว่า ผู้นำรุ่นใหม่ (New generation) จะมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารงานและมีความเป็นมืออาชีพในการทำงาน ตลอดจนจะมีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนาองค์กรอยู่เสมอ ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีทายาทสืบทอดอาชีพการปลูกข้าวอินทรีย์จากตนเอง คิดเป็นร้อยละ 75.92 และเกษตรกรมีการตัดสินใจที่ยังคงประกอบอาชีพการปลูกข้าวอินทรีย์ต่อไป คิดเป็นร้อยละ 82.20 จากข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวอินทรีย์มานานและมีพื้นที่เป็นของตนเอง โดยปัจจุบันได้มีทายาทของเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยเฉพาะในด้านการตลาด ซึ่งเป็นการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายในหลากหลายรูปแบบผ่านสื่อสังคมออนไลน์ สอดคล้องกับเกินศักดิ์ (2555) รายงานว่า ลูกชาวนาส่วนใหญ่ยังคงตัดสินใจสืบทอดอาชีพทำนาต่อจากพ่อแม่ด้วยเหตุผล คือ เป็นอาชีพสุจริต ครอบครัวมีความอบอุ่น มีความภูมิใจในอาชีพของพ่อแม่ ตลอดจนผลผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์แล้ว คิดเป็นร้อยละ 52.88 (Table 2)

Table 2 Decision making of organic rice farmers in Chun District, Phayao Province

Issues	Organic rice farmers in Chun District (n=191)
	Percentage
1. Education level	51.83
2. Using technology and innovation in organic rice production	56. 02
3. The succession of the their's organic rice cultivation career	75.92
4. The decision to cultivate organic rice during 1-10 next year	82.20
5. The Certification achieved for organic rice standard	52.88

2) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา

จากการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา โดยใช้เทคนิค SWOT analysis ซึ่งแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น (1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน คือ จุดแข็ง (Strength) และจุดอ่อน (Weakness) โดยใช้หลักการ McKinsey 7S และ (2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก คือ โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threats) โดยใช้หลัก PESTEL analysis ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อสะท้อนมุมมองจากตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

2.1) จุดแข็ง (Strength) ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ได้แก่

(1) ด้านโครงสร้าง (Structure) พบว่า กลุ่มเกษตรกรมีการบริหารงานและกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มที่ชัดเจน คณะกรรมการมาจากการคัดเลือกโดยผ่านมติที่ประชุม และมีการตั้งคณะกรรมการชุดย่อย เพื่อช่วยในการบริหารกิจกรรมกลุ่ม ดังเช่น ตัวแทนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “การที่กลุ่มตั้งคณะกรรมการชุดย่อยออกมาเป็นการบริหารที่ดีมากครับ เพราะว่าคณะกรรมการชุดนี้จะออกไปตรวจแปลงนาข้าวอินทรีย์ของสมาชิกทุกคน ถ้าสมาชิกท่านใดไม่ทำตามหรือปฏิบัติไม่ถูกก็จะแนะนำวิธีการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ถูกต้อง พอกลุ่มทำแบบเลยทำให้สมาชิกทุกคนผ่านการรับรองข้าวอินทรีย์ทุกรายครับ”

(2) ด้านกลยุทธ์ (Strategy) มีการใช้กลยุทธ์ “ตลาดนำการผลิต” และเกษตรกรบางกลุ่มมีการผลิตข้าวอินทรีย์ในรูปแบบเกษตรพันธสัญญากับภาคเอกชน จึงมีตลาดที่รองรับผลผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีความแน่นอนและสามารถจำหน่ายผลผลิตข้าวอินทรีย์ได้ราคาสูงกว่าตลาดทั่วไป ดังเช่น เกษตรอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “การใช้ตลาดนำการผลิตจะช่วยให้เกษตรกรมีที่จำหน่ายข้าวอินทรีย์ที่แน่นอนค่ะ ซึ่งวิธีนี้จะช่วยให้เกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ได้ตามปริมาณตรงกับตลาดของผู้ซื้อ และผลผลิตก็ไม่เหลือซึ่งเป็นปัญหาที่เกษตรกรจะต้องหาที่ขายอีก” ซึ่งสอดคล้องกับ Pornpratansombat *et al.* (2014) ที่รายงานว่า การทำเกษตรพันธสัญญานั้นจะช่วยทำให้เกษตรกรได้รับราคาจำหน่ายผลผลิตที่สูงกว่าการจำหน่ายในลักษณะปกติ

(3) ระบบ (System) กลุ่มเกษตรกรมีการจัดทำแผนงานและกระบวนการทำงานที่เป็นระบบชัดเจน อีกทั้งมีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการผลิตและมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มช่องทางด้านการตลาด เช่น Facebook และ Line เป็นต้น ซึ่งทายาทเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นนี้อย่างมาก

(4) ด้านบุคลากร (Staff) กลุ่มเกษตรกรได้มีการจัดคนให้เหมาะสมกับงาน และมีการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดอาชีพ

(5) ด้านทักษะ (Skill) สมาชิกกลุ่มมีประสบการณ์การปลูกข้าวอินทรีย์มานาน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้จนเกิดเป็นความชำนาญ นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยการเข้าร่วมโครงการของภาครัฐต่าง ๆ

(6) ด้านรูปแบบ (Style) การดำเนินงานจะเป็นแบบสัมพันธ์เครือญาติ (Clan culture) ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มมีความสมานสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีการให้บริการสมาชิกในด้านสินเชื่อทางการเงินและปัจจัยการผลิต สอดคล้องกับสุนีย์ และคณะ (2555) รายงานว่า ความสัมพันธ์เครือญาติและเพื่อนพ้องจะทำให้สมาชิกกล้าอภิปรายและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ในรูปแบบไม่เป็นทางการและมีความเหมาะสมกับบริบทชุมชนในชนบทอย่างยิ่ง

(7) การสร้างค่านิยมกลุ่ม (Share value) โดยให้สมาชิกกลุ่มมีการออมทรัพย์ เพื่อให้สมาชิกและกลุ่มมีความมั่นคงทางการเงิน ดังเช่น ตัวแทนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “กลุ่มได้ให้สมาชิกทุกคนมีการออมเงินเป็นประจำทุก ๆ เดือน มากบ้างน้อยบ้างตามกำลังของสมาชิกแต่ละคน ปัจจุบันทำให้กลุ่มมีเงินออมที่มั่นคง สามารถช่วยเหลือสมาชิกในยามที่มีปัญหาไม่มีเงินทุนเพียงพอทำการเกษตรก็สามารถขอยืมเงินทุนกับกลุ่มได้ ถือว่าเป็นช่วยสมาชิกได้มาก” ซึ่งสอดคล้องกับศุภกิจ (2548) ที่รายงานว่า การแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชุมชนได้ด้วยวิธีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อสร้างแหล่งเงินทุนของชุมชน และช่วยทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

2.2) จุดอ่อน (Weakness) ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ได้แก่

(1) ด้านโครงสร้าง (Structure) คณะกรรมการกลุ่มส่วนใหญ่ยังคงขาดความรู้การบริหารจัดการกลุ่มและเกษตรกรบางรายไม่ได้ทำตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ส่งผลทำให้กลุ่มไม่มีความเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับแดน (2554) รายงานว่า การบริหารจัดการกลุ่มถึงแม้จะได้รับคำแนะนำจากทางหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในเบื้องต้น แต่การบริหารจัดการยังไม่เข้มแข็งขึ้น เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจและขาดความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตน ตลอดจนการทุ่มเทเสียสละเพื่อส่วนรวมยังมีน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรบางกลุ่มไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ทำให้การพัฒนาเกี่ยวกับด้านโครงสร้างอาคารและสถานที่ไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่

(2) ด้านกลยุทธ์ (Strategy) การวางแผนของกลุ่มเกษตรกรไม่เป็นไปตามที่กำหนด เนื่องจากประสบกับปัญหาภัยธรรมชาติ และนโยบายของรัฐบางนโยบายเอื้อให้เกษตรกรบางส่วนเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวเพียงเพื่อจะขอรับความช่วยเหลือจากโครงการประกันรายได้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวจากภาครัฐ ในขณะที่ภาครัฐก็ไม่มีนโยบายการประกันราคาข้าวอินทรีย์ให้กับเกษตรกร จึงส่งผลทำให้เกษตรกรบางส่วนไม่ได้ให้ความสำคัญด้านคุณภาพข้าวเท่าที่ควร ดังเช่น ตัวแทนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “สมาชิกบางรายเข้าร่วมกลุ่มเพื่อต้องการรับของฟรีที่รัฐแจกให้เท่านั้นครับ เวลากลุ่มเชิญประชุมไม่ยอมเข้าร่วมบางทีก็อ้างติดธุระ แต่เวลาแจกของหรือปัจจัยการผลิตฟรีกลับมีเวลามาเข้าร่วมประชุม เลยเป็นปัญหาที่กลุ่มไม่สามารถวางแผนหรือพัฒนากลุ่มได้”

(3) ด้านระบบ (System) กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการใช้เทคโนโลยีช่วยในการจัดเก็บข้อมูลและการจัดทำบัญชีที่เป็นระบบ อาจเนื่องมาจากสมาชิกส่วนใหญ่มีอายุมาก จึงขาดความกระตือรือร้นในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับโสมภัทร์ (2552) รายงานว่า เกษตรกรที่มีอายุมากก็มักจะเป็นหัวโบราณ และมักจะต่อต้านการรับสิ่งใหม่ ๆ ดังนั้นการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรที่มีอายุน้อยจึงมีความโน้มเอียงที่จะมีความก้าวหน้ามากกว่า

(4) ด้านบุคลากร (Staff) เกษตรกรบางกลุ่มไม่มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำ และมีการเปิดรับสมาชิกกลุ่มโดยไม่มีการคัดเลือก จึงทำให้สมาชิกบางรายไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเข้าร่วมกลุ่มเพียงเพื่อรับการช่วยเหลือจากภาครัฐหรือคาดหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกลุ่ม จึงทำให้เกษตรกรรายนั้นไม่ให้ความสำคัญด้านคุณภาพข้าวและส่งผลทำให้การผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรนั้นไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ตามไปด้วย ดังเช่น เกษตรอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “กลุ่มส่วนใหญ่ไม่ค่อยเปลี่ยนผู้นำกลุ่มค่ะ อาจเป็นเพราะความเกรงใจและเป็นเครือญาติกันเลย เลยเป็นประธานจนกระทั่งลาออกหรือเสียชีวิตถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำ”

(5) ด้านทักษะ (Skill) คณะกรรมการส่วนใหญ่ยังคงขาดความรู้การบริหารจัดการกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มบางรายไม่มีความชำนาญในการผลิตข้าวอินทรีย์ อาจเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมกลุ่มเพียงเพื่อต้องการรับความช่วยเหลือปัจจัยการผลิตจากภาครัฐเท่านั้น นอกจากนี้กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงไม่มีความรู้และความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น เครื่องจักรกล การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการตลาด เป็นต้น

(6) ด้านรูปแบบ (Style) พื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ของสมาชิกบางรายอยู่กระจัดกระจายทำให้ไม่สามารถควบคุมการผลิตข้าวอินทรีย์ให้มีคุณภาพได้อย่างทั่วถึง ดังเช่น นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “จากที่ดิฉันไปตรวจประเมินแปลงข้าวอินทรีย์เบื้องต้นของเกษตรกรบางรายพื้นที่ปลูกไม่ติดกันและล้อมรอบไปด้วยพื้นที่ปลูกข้าวเคมี โดยไม่มีแนวกันชนเลย จึงยากที่ผลผลิตจะผ่านตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์” นอกจากนี้การผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตลอดจนการขาดช่องทางการจำหน่ายผลผลิตข้าวอินทรีย์ที่หลากหลาย นอกจากนี้ผลผลิตข้าวอินทรีย์ส่วนใหญ่ยังไม่มีการแปรรูปและไม่มีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน

(7) ด้านค่านิยม (Share value) เกษตรกรบางรายยังคงมีค่านิยมในการรอรับการช่วยเหลือจากโครงการต่าง ๆ จากภาครัฐเท่านั้น สอดคล้องกับขวัญตา (2557) รายงานว่า โครงการรับจำนำข้าวนำไปสู่การพึ่งพาเชิงนโยบายในลักษณะที่เกษตรกรต้องพึ่งพานโยบายของรัฐบาลเป็นอย่างมากในทุกขั้นตอนการเพาะปลูกของเกษตรกร

2.3) โอกาส (Opportunity) ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ได้แก่

(1) ด้านการเมือง (Political) นโยบายภาครัฐสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ โดยเพิ่มพื้นที่ปลูกในเขตชลประทาน การยกระดับราคาสินค้าเกษตร และการเปิดโอกาสให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน อีกทั้งจังหวัดพะเยาได้กำหนดยุทธศาสตร์ให้อำเภอจุนเป็นแหล่ง

ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาได้ให้การสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยีด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ให้กับเกษตรกร รวมถึงการติดตามและการให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับอินทิรา (2560) ที่รายงานว่า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีนโยบายส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ให้เพิ่มมากขึ้น ด้วยการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตสูงขึ้น โดยการส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์และลดการใช้สารเคมี ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันด้านราคาข้าวอินทรีย์ในตลาดโลก เนื่องจากประเทศไทยถือเป็นผู้นำในการผลิตและส่งออกข้าวอินทรีย์

(2) ด้านเศรษฐกิจ (Economics) หากภาวะเศรษฐกิจดีในปี พ.ศ. 2564-2566 ดีขึ้น จะทำให้รัฐบาลสามารถผ่อนคลายมาตรการควบคุมผนวกกับมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ ทั้งด้านการเงินและการคลังของหลายประเทศย่อมทำให้ผู้บริโภคมีกำลังซื้อมากขึ้น และย่อมทำให้สินค้าข้าวอินทรีย์สามารถจำหน่ายได้ทั้งในประเทศและการส่งออกข้าวอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น

(3) ด้านสังคม (Social) กระแสตื่นตัวด้านสุขภาพของผู้บริโภคส่งผลทำให้สินค้าข้าวอินทรีย์เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคจนนำไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้เกษตรกรที่ปลูกข้าวแบบทั่วไป (เคมี) เริ่มเกิดความตระหนักและหันมารวมกลุ่มกันเพื่อเปลี่ยนมาปลูกข้าวแบบอินทรีย์มากขึ้น

(4) ด้านเทคโนโลยี (Technology) มีหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาได้ให้การสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้านการผลิตและการแปรรูปข้าวอินทรีย์ให้แก่กลุ่มเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ ตลอดจนในปัจจุบันมีการใช้แพลตฟอร์มการซื้อขายออนไลน์เพิ่มขึ้น เช่น Shopee และ Lazada เป็นต้น จนทำให้ผลผลิตข้าวอินทรีย์มีโอกาสจำหน่ายได้มากขึ้น

(5) ด้านสภาพแวดล้อม (Environmental) การมีแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ (กว๊านพะเยา) ที่มีพื้นที่เป็นอันดับหนึ่งของภาคเหนือตอนบน และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติต่าง ๆ เช่น หนองเล็งทราย แม่น้ำอิง และแม่น้ำยม เป็นต้น ที่ไหลผ่านพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร ซึ่งเอื้อต่อการปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร รวมทั้งการมีภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่มีอุณหภูมิเหมาะสมในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร

(6) ด้านกฎหมาย (Legal) ได้รับโอกาสสิทธิพิเศษด้านภาษีอากรแก่กลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยกรมสรรพากรได้มีการขยายระยะเวลาในการยกเว้นภาษีเงินได้พึงประเมินของวิสาหกิจชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีรายได้ไม่เกิน 1,800,000 บาท ดังเช่น นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ ที่จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนและมีรายได้ไม่เกิน 180,000 บาทจะได้รับการยกเว้นภาษี ซึ่งเดิมจะสิ้นสุดวันที่ 31 ธันวาคม 2562 ซึ่งตอนนี้ทางกรมส่งเสริมการเกษตรได้ประสานกรมสรรพากรได้ขยายระยะเวลายกเว้นภาษีเป็นวันที่ 31 ธันวาคม 2565 ถือว่าเป็นประโยชน์สำหรับกลุ่มเกษตรกรเป็นอย่างมาก”

2.4) อุปสรรค (Threat) ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ได้แก่

(1) ด้านการเมือง (Political) นโยบายการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของภาครัฐไม่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับนักรบ และคณะ (2564) อธิบายว่า นโยบายและการปฏิบัติหน้าที่ของภาครัฐขาดความต่อเนื่อง ทำให้ยากต่อการบริหารจัดการด้านการผลิต อีกทั้งนโยบายภาครัฐบางนโยบายเอื้อให้เกษตรกรเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวเพื่อรับความช่วยเหลือจากนโยบายรัฐ โดยไม่ให้ความสำคัญด้านคุณภาพข้าว และสอดคล้องกับสุพัดชา (2554) อธิบายว่า ปัญหาจากการสนับสนุนเชิงนโยบายในลักษณะประชานิยมของรัฐบาลที่ให้การช่วยเหลือของชาวนามากเกินไป ย่อมส่งผลทำให้ต่อไปชาวนาจะไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เนื่องจากเกษตรกรจะรอคอยการช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ดังเช่น ตัวแทนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน ที่กล่าวว่า “การส่งเสริมโครงการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์เป็นโครงการส่งเสริมเกษตรกรต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 3 ปีติดต่อกัน ซึ่งผมเองก็ได้สมัครเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ ปีที่ 1 เป็นไปตามแผนที่กำหนด ส่วนปีที่ 2 และปีที่ 3 โครงการเลื่อนไปแบบไม่มีกำหนด และไม่มีความชัดเจน ทำให้เกษตรกรขาดความเชื่อมั่นในการส่งเสริมของภาครัฐ”

(2) ด้านเศรษฐกิจ (Economics) ประสบปัญหาสภาพเศรษฐกิจตกต่ำเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัส COVID-19 ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2562 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้สภาพเศรษฐกิจของหลายประเทศถดถอย ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อการจำหน่ายข้าวอินทรีย์ ตลอดจน

ปัญหาด้านต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

(3) ด้านสังคม (Social) ขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการผลิตและการตลาดระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ ทั้งในระดับภายในและภายนอกจังหวัดที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม

(4) ด้านเทคโนโลยี (Technology) เทคโนโลยีบางอย่างเกษตรกรเข้าไม่ถึง เช่น เครื่องอบลดความชื้นข้าว เครื่องยิงสี และเครื่องแปรรูปแป้งข้าว เป็นต้น เนื่องจากมีราคาแพง มีความซับซ้อน และไม่คุ้มค่ากับการลงทุน

(5) ด้านสภาพแวดล้อม (Environment) การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การเกิดปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ภัยแล้ง และวาตภัย ส่งผลทำให้ผลผลิตข้าวอินทรีย์ได้รับความเสียหาย

(6) ด้านกฎหมาย (Legal) มาตรการทางการค้าที่มิใช่ภาษี (Non-Tariff Measures; NTMs) โดยการกีดกันทางการค้าที่อยู่ภายใต้กรอบขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization; WTO) หรือกรอบข้อตกลงระหว่างประเทศอื่น ๆ เช่น การขนส่ง ปัญหาโลกร้อน การพัฒนาอย่างยั่งยืน ฯลฯ หรือกรอบกฎหมายของประเทศคู่ค้าเอง ทั้งนี้มาตรการ NTMs เป็นมาตรการกีดกันทางการค้าที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้เพื่อคุ้มครองผู้ผลิตและผู้บริโภคของตนหลังจากความร่วมมือกันลดอัตราภาษีศุลกากรภายใต้หลักการค้าเสรี ทำให้ผู้ส่งออกและผู้ผลิตสินค้าไทยต้องมีภาระต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น

สรุปผลการวิจัย

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการปลูกข้าวอินทรีย์มานาน เกิดการเรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์การผลิตข้าวอินทรีย์มาอย่างช้านาน จนทำให้ปัจจุบันเกษตรกรสามารถพัฒนาผลผลิตข้าวอินทรีย์เฉลี่ยต่อไร่ให้เพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรมีรายได้อย่างต่อเนื่อง และยังคงตัดสินใจปลูกข้าวอินทรีย์ต่อไป จากการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการบริหารจัดการกลุ่ม พบว่า กลุ่มเกษตรกรมีโครงสร้างการบริหารงานและกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มที่ชัดเจน การจัดทำแผนงานและกระบวนการทำงานที่เป็นระบบและการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่หลากหลาย อีกทั้งมีการนำกลยุทธ์ทางการตลาดนำการผลิตมาใช้ ทำให้มีตลาดรองรับผลผลิตที่แน่นอน ประกอบกับการมีเกษตรกรรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดอาชีพมากขึ้น ทำให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ช่วยเพิ่มช่องทางการตลาดออนไลน์จนทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งการดำเนินงานในรูปแบบความสัมพันธ์เครือญาติ (Clan culture) ส่งผลทำให้กลุ่มมีความสมานสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการสร้างค่านิยมให้สมาชิกกลุ่มมีการออมทรัพย์ แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่า กลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มยังมีจุดอ่อนที่สำคัญ ก็คือ การที่คณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ถูกคัดเลือกมาจากสมาชิกภายในกลุ่มกันเองทำให้ขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม อีกทั้งในเกษตรกรบางกลุ่มก็มิได้มีการคัดเลือกสมาชิกก่อนเข้าร่วมจึงทำให้สมาชิกบางรายไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จึงไม่ให้ความสำคัญด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีคุณภาพเท่าที่ควร นอกจากนี้พื้นที่ปลูกของสมาชิกส่วนใหญ่อยู่กระจัดกระจายซึ่งทำให้ไม่สามารถควบคุมการผลิตได้ทั่วถึง จากจุดอ่อนข้างต้นล้วนส่งผลทำให้ผลผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรบางกลุ่มไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนโยบายในระดับจังหวัดพะเยาจะสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ควบคู่กับการสนับสนุนความรู้และเทคโนโลยีนวัตกรรม การติดตามและให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ก็ตาม แต่กลับพบว่าอุปสรรคที่สำคัญก็คือ นโยบายการส่งเสริมข้าวอินทรีย์ภาครัฐในปัจจุบันยังคงไม่มีความชัดเจนและไม่มีความต่อเนื่อง ซึ่งได้ส่งผลกระทบทางด้านความเชื่อมั่นของเกษตรกรในการผลิตข้าวอินทรีย์ในทุกระดับ และจากผลการวิเคราะห์ SWOT ข้างต้นสามารถนำมาจัดทำกลยุทธ์ โดยใช้ TOWS matrix เพื่อการกำหนดกลยุทธ์นำไปสู่การพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา ไปสู่ความสำเร็จ ได้ดังนี้

1) การพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้มีความมั่นคงในอาชีพ เกษตรกรถือเป็นฟันเฟืองเริ่มต้นของกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ ดังนั้นเกษตรกรจึงต้องมีความตั้งใจในการผลิตข้าวอินทรีย์เป็นพื้นฐานซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีการพัฒนาความรู้และทักษะในการผลิตข้าวอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีให้แก่เกษตรกรจนนำไปสู่การเป็นเกษตรกรมืออาชีพ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวสู่มาตรฐานอินทรีย์อย่างเป็นรูปธรรม

2) การบริหารจัดการกลุ่มสมาชิกแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเกษตรกรควรยึดแนวทางการบริหารกลุ่มแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม

ในการบริหารกลุ่ม ซึ่งจะเป็นการพัฒนาความรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่มให้กับสมาชิกทุกคนไปพร้อมกัน ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรให้เป็นรูปธรรม และมีการวางแผนพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการให้แก่สมาชิกกลุ่มที่เป็นรูปธรรม ตลอดจนการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในทุกระดับ

3) การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เข้าสู่ภาคเกษตรโดยหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ควรจัดให้มีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ ทั้งในด้านความรู้ และความสามารถในการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ตลอดจนการบริการสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งจะช่วยจูงใจให้เกษตรกรมีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการผลิตข้าวอินทรีย์มากขึ้น

4) การพัฒนาช่องทางการตลาดเพื่อส่งออกข้าวอินทรีย์ การเพิ่มช่องทางการตลาดให้เกษตรกรในการจำหน่ายผลผลิต ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น การแปรรูปผลผลิตเป็นข้าวสาร ข้าวแป้ง และทำขนม เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ควรมีการกำหนดแผนงานการส่งเสริมการผลิตและการแปรรูปข้าวอินทรีย์ที่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรมการข้าว. 2562. โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน (โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์) ปี 2562. กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2559. คู่มือโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่. แหล่งข้อมูล: http://www.agriman.doae.go.th/ (20 มกราคม 2562).

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2561. ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน ผลการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนอำเภอจุน. แหล่งข้อมูล: https://smce.doae.go.th/ (2 มีนาคม 2562).

กิตติชัย รัตนะ. 2559. การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

เกินศักดิ์ ศรีสวย. 2555. การศึกษาแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดอาชีพทำนาของลูกชาวนา. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาพัฒนศึกษา, ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ขวัญตา เบ็ญจะขันธ์ ณัฐชัย ชินอรรถพร และธนพันธ์ ไล่ประกอบทรัพย์. 2557. โครงการอุดหนุนสินค้าเกษตรระยะสั้น การพึ่งพาเชิงนโยบายและความไม่เท่าเทียมเชิงนโยบาย: หลักฐานจากการทำวิจัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง. วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม) 35(3): 397-418.

คณะกรรมการพัฒนาพัฒนาอินทรีย์แห่งชาติ. 2560. ยุทธศาสตร์การพัฒนาอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564. แหล่งข้อมูล: http://planning.dld.go.th/th/images/stories/section-5/2560/strategy11.pdf (1 เมษายน 2562).

แดน ฟูแสง. 2544. ศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในจังหวัดพะเยาและเชียงราย. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร, คณะเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นักรบ เถียรอ่ำ ชูวงศ์ อุบาลี วงธรรม สรณะ และอังศุมาริน สุชัยรัตนโชค. 2564. เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ได้กระบวนการบริหารจัดการ และการประเมินผลนโยบาย: กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมังคุดแปลงใหญ่ ตำบลวังโตนด อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี. งานวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ลักษมี เสือแป้น. 2555. ความสำเร็จของการพัฒนากลุ่มอาชีพและความเชื่อมโยงกับการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา: กลุ่มอาชีพสตรีแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยน้ำว้าบ้านเขาสะพายแร้ง ตำบลสนามแย้ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศุภกิจ วรอุไร. 2548. ปัจจัยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนหมื่นสารบ้านบัวลาย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. 2550. ข้าวอินทรีย์: ศักยภาพการตลาดที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง. วารสารมองเศรษฐกิจ 1991 13(1): 1-9.

สุณีย์ ฉัตรศิริยิ่งยง สุจินต์ สีมารักษณ์ และอนันต์ พลธานี. 2555. กระบวนการจัดการกลุ่มเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะในทางการเกษตร. แก่นเกษตร 40(1): 127-134.

สุพัดชา โอทาศรี. 2554. การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร, สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์.

โสมภัทร์ สุนทรพันธ์. 2552. การยอมรับเทคโนโลยีการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ในสวนมะม่วงของเกษตรกรอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, คณะผลิตกรรมการเกษตร, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

อินทิรา มุงเมือง. 2560. รูปแบบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จังหวัดเชียงราย พะเยา และเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนา, คณะสังคมศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่.

Cronbach, L.J. 1970. Essentials of psychological testing. 3rd ed. Harper and Row, New York.

Haeberge, K., J. Herzberg and T. Hobbs. 2009. Leading the Unlearn. Handbook of Organization Desing. Oxford University, New York.

Pornpratansombat, P., B. Bauer and H. Holand. 2014. The Adoption of Organic Rice Farming in Northeastern Thailand. Journal of Organic systems 6(3): 4-12.

Yamane, T. 1967. Statistic: An Introductory Analysis. Harper and Row, New York.